

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

ДЖУСЬКА АННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.72/.73(144)

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ
НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Демиденко Володимир Олексійович,

Національна академія внутрішніх справ,

професор кафедри конституційного права та прав людини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Лощихін Олександр Миколайович,

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського,

професор кафедри конституційного та міжнародного права

кандидат юридичних наук, доцент

Букач Володимир Володимирович,

Київський інститут інтелектуальної власності та права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

Захист відбудеться «25» червня 2018 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії
внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «25» травня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Конституція України, проголосивши Україну демократичною, соціальною та правовою державою, закріпила головним її обов'язком утвердження і забезпечення прав і свобод людини, серед яких особливе місце посідає право на професійну правничу допомогу. Право на професійну правничу допомогу, будучи основним (фундаментальним), невід'ємним правом кожної фізичної особи, виступає дієвою гарантією реалізації, охорони та захисту її прав, свобод і законних інтересів.

З впровадженням у 2016 році конституційно-правової реформи в частині правосуддя зазнала модернізації стаття 59 Конституції України, яка гарантувала кожному право на правову допомогу, а саме: нею регламентується, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Вагомим аргументом на користь актуальності теми дослідження є те, що у вітчизняній юридичній науці право на професійну правничу допомогу не було предметом наукового дослідження на монографічному рівні. Проблематика права на професійну правничу допомогу була фрагментарно висвітлена у незначній кількості публікацій – окремих статтях у збірниках наукових праць та періодичних виданнях. Публікації, які вийшли в світ до внесення змін до Основного Закону в 2016 році, присвячені праву на правову або юридичну допомогу, яке наразі не повною мірою відповідає вимогам сьогодення щодо науково-теоретичного наповнення поняття права на професійну правничу допомогу.

На доктринальному рівні окремі аспекти професійної правничої (правової) допомоги, в тому числі в контексті права людини, досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені як М.М. Антонович, О.А. Банчук, А. Батлер, Е. Бланкенбург, Є.Ю. Бова, В.В. Букач, М.В. Вітрук, Р.Ф. Гринюк, Д.А. Гудима, М.М. Гультай, С.Д. Гусарєв, В.О. Демиденко, М.С. Демкова, С.П. Добрянський, В.М. Ісакова, Б.В. Калиновський, Н.В. Камінська, Н.І. Карпачова, Р. Кассен, М. Кіку, А.М. Колодій, А.Т. Комзюк, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, М. Кузінс, Р.О. Куйбіда, В.С. Личко, М.Т. Лоджук, О.М. Лоцихін, П.О. Недбайло, С.С. Немченко, С.В. Оверчук, В.Ф. Опришко, В.Ю. Панченко, В.В. Печерський, В.Ф. Погорілко, С.В. Прилуцький, П.М. Рабінович, Ф. Реган, О.Ф. Скакун, О.В. Скрипнюк, Р. Сміт, М.В. Стаматіна, П.Б. Стецюк, Г.Ж. Сулейменова, М.О. Теплюк, Р.С. Титикало, Ю.М. Тодика, Ю.С. Шемшученко, Ю.Т. Шрамко, О.В. Шубейкіна, О.Г. Юшкевич та ін.

Але при значній увазі науковців до проблеми надання професійної правничої (правової) допомоги та наявності досліджень щодо цієї тематики, залишається багато як теоретичних, так і практичних проблем, пов'язаних із забезпеченням конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні, які потребують належного наукового дослідження, зокрема: встановлення змісту конституційного права людини на професійну

правничу допомогу в Україні, виокремлення видів правничої допомоги, з'ясування суб'єктного складу та визначення порядку забезпечення даного права.

До того ж наявність певних прогалин, колізій у чинному законодавстві України та необхідність внесення змін до деяких нормативно-правових актів, якими регулюється питання щодо забезпечення кожного права на професійну правничу допомогу, в тому числі безоплатну, потребують відповідного наукового опрацювання. Гарантування кожного права на професійну правничу допомогу в Україні зумовлює необхідність проведення дослідження щодо відповідності його законодавчого забезпечення існуючим міжнародно-правовим стандартам права людини на професійну правничу допомогу.

Вищевказане свідчить про актуальність обраної теми дисертації та зумовлює потребу в комплексному дослідженні на новому рівні, з аналізом новітнього законодавства України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 2 від 26 лютого 2013 р.), уточнено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 21 від 25 жовтня 2016 р.) та включено Національною академією правових наук України до Переліку тем дисертаційних досліджень (реєстр. № 103, 2016 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій, пов'язаних із забезпеченням конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні, а також формулювання та обґрунтування пропозицій стосовно вдосконалення чинного законодавства у сфері надання правничої допомоги.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі *задачі*:

- визначити стан науково-теоретичних досліджень та розкрити генезу конституційного права людини на професійну правничу допомогу;
- охарактеризувати міжнародно-правові стандарти права людини на професійну правничу допомогу;
- висвітлити стан законодавчого забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні;
- розкрити методологію дослідження конституційного права людини на професійну правничу допомогу;

- сформулювати поняття та розкрити правову природу конституційного права людини на професійну правничу допомогу;
- виокремити види та форми професійної правничої допомоги в Україні;
- з'ясувати перелік суб'єктів забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні;
- визначити порядок забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні;
- сформулювати рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні.

Об'єкт дослідження – система конституційних особистих прав і свобод людини.

Предмет дослідження – конституційне право людини на професійну правничу допомогу в Україні.

Методи дослідження. Методологічна основа обрана, виходячи з предмета та задач дослідження. У роботі використано комплекс методів дослідження, зокрема: *діалектичний метод* – для всебічного дослідження процесу виникнення, еволюції поняття професійної правничої допомоги (підрозділ 1.1); *історико-правовий метод* – для дослідження генези конституційного права людини на професійну правничу допомогу (підрозділ 1.1); *формально-логічний метод* – для аналізу елементів конституційного права людини на професійну правничу допомогу, а також встановлення сутності поняття професійної правничої допомоги та інших суміжних понять (підрозділ 2.3); *методи аналізу та синтезу* – для виявлення логічної структури поняття професійної правничої допомоги, конструювання власних визначень та інших теоретичних побудов (підрозділи 1.2, 1.3, 2.3, 3.1, 3.2); *методи індукції та дедукції* – для визначення особливостей видів та форм професійної правничої допомоги в Україні (підрозділ 2.3); *порівняльно-правовий метод* – для зіставлення вітчизняного законодавства, яке регулює питання щодо забезпечення права людини на правничу допомогу, із законодавством зарубіжних країн з подальшим запозиченням їх позитивного досвіду в Україні (підрозділи 2.3, 3.1); *формально-юридичний метод* – для формулювання понять «міжнародно-правові стандарти права людини на професійну правничу допомогу», «конституційне право людини на професійну правничу допомогу в Україні» та ін. (підрозділи 1.2, 2.2); *конкретно-соціологічний метод* – для з'ясування думки різних категорій громадян з приводу поінформованості щодо процедури реалізації права на безоплатну правничу допомогу, діяльності суб'єктів надання такої допомоги (підрозділ 3.3); *статистичний метод* – для вивчення офіційної статистичної інформації про звернення осіб до регіональних, місцевих центрів, бюро системи безоплатної правової допомоги, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (підрозділи 3.1, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати соціологічного усного опитування громадськості з приводу поінформованості щодо процедури реалізації права на безоплатну правничу допомогу, діяльності відповідних

суб'єктів надання такої допомоги (опитування проводилось у період з лютого по березень 2017 року в місті Києві; вибірка проста випадкова; вибірккову сукупність складають жителі міста Києва віком від 28 до 70 років, більшість з яких (83 %) мають неюридичну освіту, обсяг вибірки – 150 осіб); дані статистичних звітів щодо звернень осіб до регіональних, місцевих центрів та бюро системи безоплатної правової допомоги, а також до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній юридичній науці здійснено комплексне, системне дослідження одного з основних конституційних прав людини в Україні – права на професійну правничу допомогу. У результаті дослідження сформульовано низку наукових положень, зокрема:

вперше:

- розкрито процес виникнення та розвитку конституційного права людини на професійну правничу допомогу в незалежній Україні: від прийняття Конституції України (1996 р.) до впровадження у 2016 році конституційно-правової реформи в частині правосуддя, якою передбачено зміни до статті 59 Конституції України;

- сформульовано авторську дефініцію поняття конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні як гарантовану Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами можливість фізичної особи отримувати (на оплатній чи безоплатній основі) послуги від адвоката, що полягає у вирішенні проблемної правової ситуації з метою ефективного забезпечення її прав, свобод і законних інтересів;

- з'ясовано, що особливості забезпечення права людини на професійну правничу допомогу в Україні залежать від: 1) виду допомоги, якої потребує особа, за економічним (матеріальним) критерієм (оплатної чи безоплатної); 2) категорії осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу (малозабезпечені, учасники бойових дій, затримані відповідно до положень кримінального процесуального законодавства тощо); 3) виду провадження залежно від галузі права (професійна правнича допомога в кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському процесі);

удосконалено:

- дефініцію поняття міжнародно-правових стандартів права людини на професійну правничу допомогу як системи принципів та норм, закріплених у міжнародно-правових актах, що визначають зміст та обсяг права на професійну правничу допомогу, необхідний людині для ефективного забезпечення її прав, свобод і законних інтересів;

- положення про співвідношення суміжних понять: «професійна правнича допомога», «правнича допомога», «правова допомога», «юридична допомога», «правничі (правові, юридичні) послуги»;

- систему особливих ознак професійної правничої допомоги: 1) є різновидом професійної діяльності, яка здійснюється адвокатом; 2) передбачає правовий зміст у діях (послугах) (надання правової інформації та консультацій;

складення документів правового характеру; здійснення представництва іншої особи в суді; забезпечення захисту особи від кримінального обвинувачення тощо), які можуть мати значення юридичного факту, який породжує, змінює або припиняє конкретні правовідносини; 3) може надаватися на оплатній чи безоплатній основі; 4) має ризиковий характер, якщо вона надана на оплатній основі (на договірних засадах) (надання професійної правничої допомоги не гарантує отримання позитивного результату в справі на користь клієнта); 5) відповідає принципам верховенства права, законності, незалежності, превентивності, неприпустимості конфлікту інтересів, конфіденційності, якості тощо;

дістало подальший розвиток:

- пропозиція щодо запровадження в Україні частково оплатної правничої допомоги, запозичивши досвід зарубіжних країн;

- положення щодо виокремлення змішаної форми професійної правничої допомоги;

- аргументація про те, що втілення конституційної норми щодо виключного здійснення адвокатом представництва іншої особи в суді («адвокатського монополізму») на всіх рівнях системи судоустрою може спричинити негативні наслідки (ризики) як для осіб, які потребують професійної правничої допомоги, так і самих адвокатів та інших юристів;

- обґрунтування пропозиції про те, що для оцінки здатності надавати кваліфіковану правничу допомогу, необхідно створити кваліфікаційні та деонтологічні вимоги, яким повинні відповідати суб'єкти надання правничої допомоги на оплатній основі (фахівці у галузі права), на зразок Правил адвокатської етики;

- положення про те, що покращення доступу до безоплатної правничої допомоги в Україні має здійснюватися, зокрема, шляхом проведення інформаційних кампаній щодо існування системи безоплатної правничої допомоги (особливо в селах та невеликих містах) в мережі Інтернет, засобах масової інформації, на зовнішніх рекламних носіях, а також в громадських місцях;

- твердження про те, що в Україні існує необхідність систематичного проведення соціологічних опитувань громадськості, особливо молоді, представниками громадських організацій, а також через спеціально створені Інтернет-портали, а також взяття до уваги її зауваження та пропозиції, з метою виявлення органами публічної влади, центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги проблем у сфері забезпечення права людини на безоплатну правничу допомогу;

- положення про необхідність вдосконалення нормативно-правової бази в частині гарантування права на правничу допомогу та здійснення адвокатської діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційній роботі положення, висновки та пропозиції є внеском у розвиток науки конституційного права, які поглиблюють розуміння

конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні в правовому регулюванні суспільних відносин та системі конституційних прав і свобод людини. Одержані науково обґрунтовані результати впроваджено в:

– *правозастосовну діяльність органів публічної влади, а також юридичних осіб приватного права (юридичних фірм, компаній)* – в частині забезпечення прав і свобод людини (довідки про впровадження Управління забезпечення прав людини Національної поліції України від 21 квітня 2017 р., № 50813711101-2017; Дарницької районної в місті Києві державної адміністрації від 27 вересня 2017 р., № 101-9769/04; ТОВ «Факторія Груп» від 10 жовтня 2016 р., № 75);

– *освітній процес* – для розробки навчальних програм, тематичних планів, планів семінарських занять, підготовки підручників, навчальних і навчально-методичних посібників та викладання навчальних дисциплін «Конституційне право», «Конституційна реформа в Україні», «Міжнародно-правові стандарти з прав людини», інших юридичних дисциплін і спецкурсів з проблем забезпечення прав і свобод людини (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 20 квітня 2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано на кафедрі конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, на засіданнях якої обговорювалися основні положення роботи, схвалено нею і рекомендовано до захисту.

Результати дисертаційного дослідження оприлюднювалися на міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах, серед них: «Конституційна реформа в Україні: досвід, проблеми, перспективи» (м. Київ, 25 червня 2013 р.); «Конституційні засади правового життя: світові традиції та національні реалії» (м. Київ, 28 червня 2013 р.); «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Львів, 15–16 листопада 2013 р.); «Міжнародне, наднаціональне та національне право: проблеми конвергенції» (м. Одеса, 13 грудня 2013 р.); «Право: історія, теорія, практика» (м. Херсон, 14–15 березня 2014 р.); «Ľudské a občianské práva a slobody: mechanizmus ich implementácie a ochrany v rôznych odvetviach práva» (м. Братислава, 19–20 вересня 2014 р.); «Конституція України: шляхи вдосконалення» (м. Київ, 25 червня 2015 р.); «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 22–23 квітня 2016 р.); «Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи» (м. Київ, 28 вересня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження викладено в 16 наукових публікаціях, серед яких сім статей у наукових фахових виданнях, дві з яких – в зарубіжних наукових виданнях з юридичних наук, дев'ять тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають

дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (279 найменувань – на 28 сторінках) і чотирьох додатків (на 15 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 271 сторінка, з них основного тексту – 209 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** наведено обґрунтування вибору теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету і задачі дослідження, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про апробацію результатів дисертації та кількість публікацій, окреслено структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження конституційного права людини на професійну правничу допомогу» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу стану науково-теоретичних досліджень та генезі конституційного права людини на професійну правничу допомогу, міжнародно-правовим стандартам та нормативно-правовому регулюванню даного права в Україні.

У *підрозділі 1.1 «Стан науково-теоретичних досліджень та генеза конституційного права людини на професійну правничу допомогу»* розглядаються праці науковців, присвячені правовій та юридичній допомозі. Зокрема, йдеться про таких вчених як Є.Ю. Бова, Т.Б. Вільчик, Г.В. Галущенко, А.І. Грушицький, В.М. Ісакова, В.С. Личко, Т.В. Омельченко, В.Ю. Панченко, М.В. Стаматіна, Р.С. Титикало, Н.В. Хмелевська, Ю.Т. Шрамко та ін.

Вказується, що після прийняття 28 червня 1996 року Конституції України, яка гарантувала кожному право на правову допомогу, у тому числі й безоплатну (стаття 59), законопроектна робота в сфері безоплатної правничої допомоги почалася у 1997 році, коли Міністерством юстиції України було підготовлено проект Закону України «Про безоплатне надання правової допомоги». У 2001 та 2004 роках у Верховній Раді України було зареєстровано законопроекти «Про державну безоплатну правову допомогу» та «Про правову допомогу», останній з яких був розроблений експертами Центру політико-правових реформ. Вказані законопроекти не знайшли подальшої підтримки з боку парламентарів. Пізніше було прийнято низку нормативно-правових актів в сфері надання правничої допомоги, зокрема: наказ Міністерства юстиції України «Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги» від 24 січня 2006 р. № 58/7, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI, постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013-2017 рр.» від 13 лютого 2013 р. № 394, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI тощо. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII зазнала змін стаття 59 Основного Закону, а саме: в частині першій поняття

«правова допомога» замінено поняттям «професійна правнича допомога» (законодавець обумовив таку заміну стандартами української мови), а частину другу цієї статті було виключено. Натомість розділ VIII «Правосуддя» Основного Закону було доповнено статтею 131², якою передбачено існування в Україні інституту адвокатури для надання професійної правничої допомоги, з відповідною конституційною гарантією його незалежності.

У підрозділі 1.2 «Міжнародно-правові стандарти права людини на професійну правничу допомогу» охарактеризовано міжнародно-правові акти, які становлять основу міжнародно-правовим стандартам права людини на професійну правничу допомогу, зокрема: Загальну декларацію прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., Конвенцію про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р., Європейську угоду про передачу заяв про правову допомогу від 21 січня 1977 р., «Основні положення про роль адвокатів», прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам в серпні 1990 р., «Основні принципи, що стосуються ролі юристів», прийняті VIII Конгресом ООН із попередження злочинності й поводження з правопорушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 р., резолюції Комітету Міністрів Ради Європи «Про юридичну допомогу в цивільних, господарських і адміністративних справах» від 18 лютого 1976 р. № (76) 5 та «Про юридичну допомогу та консультації» від 2 березня 1978 р. № (78) 8, Рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи «Про ефективний доступ до закону і правосуддя найбільш вразливих прошарків населення» від 8 січня 1993 р. № R (93) 1.

Відповідно до положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.) та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), критеріями для отримання особою безоплатної правничої допомоги захисника (в кримінальному провадженні) є: 1) фінансовий або матеріальний критерій (відсутність коштів у особи); 2) юридичний критерій («інтереси правосуддя»), що передбачає потенційну загрозу тривалого або довічного тюремного ув'язнення, юридичну або фактичну складність справи, нездатність обвинуваченого із об'єктивних причин захищати себе самостійно.

У підрозділі 1.3 «Нормативно-правове регулювання конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні» проаналізовано нормативні акти, якими регулюється питання щодо забезпечення права на професійну правничу допомогу, а саме: 1) Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР; 2) рішення Конституційного Суду України (справа про право на правову допомогу від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009; справа про право вільного вибору захисника від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000); 3) чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних,

сімейних і кримінальних справах (1993 р.), Європейська угода про передачу заяв про правову допомогу (1977 р.), двосторонні договори про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах та ін.); 4) рішення Європейського суду з прав людини; 5) інші нормативно-правові акти – кодекси, закони, підзаконні акти (Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI; Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X; Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV; Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV; Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII; Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV; закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI, «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII, «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI).

Розділ 2 «Методологія дослідження, сутність та значення конституційного права людини на професійну правничу допомогу» складається з трьох підрозділів, присвячених методологічній основі даного дослідження, поняттю та правовій природі конституційного права людини на професійну правничу допомогу, а також видам та формам професійної правничої допомоги в Україні.

У підрозділі 2.1 *«Методологія дослідження конституційного права людини на професійну правничу допомогу»* вказується, що дослідження конституційного права людини на професійну правничу допомогу необхідно будувати на основі таких методологічних принципів: об'єктивності; причинності; раціональності, доказовості наукових положень; відтворюваності; теоретичності; системності; критичності.

Оскільки конституційне право людини на професійну правничу допомогу є досить важливим поняттям у демократичній, соціальній та правовій державі, воно потребує об'єктивного, повного й всебічного дослідження, використовуючи весь арсенал методологічних підходів, і жоден окремий метод не здатний цілком охопити предмет дослідження. В межах дисертаційного дослідження було використано діалектичний, антропологічний, аксіологічний (ціннісний), герменевтичний, порівняльний, системний методологічні підходи, а також філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові методи.

У підрозділі 2.2 *«Поняття та правова природа конституційного права людини на професійну правничу допомогу»* зазначається, що право на професійну правничу допомогу можна трактувати в об'єктивному та суб'єктивному вимірах: в об'єктивному вимірі – це сукупність правових норм, які регулюють відносини щодо надання професійної правничої допомоги; в суб'єктивному вимірі – це гарантована Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами можливість особи надавати або отримувати професійну правничу допомогу з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи, яка потребує такої допомоги. Зауважено, що в контексті статті

59 Конституції України йдеться про право кожної фізичної особи саме на отримання професійної правничої допомоги.

Основною метою надання професійної правничої допомоги є реалізація прав і свобод зацікавленої в ній особи шляхом вирішення проблемної правової ситуації (конфлікту у взаєминах людей або стану, що загрожує конфліктом, розбіжності інтересів, думок і намірів, що вимагає правового вирішення).

Виходячи з положень чинного законодавства України, зроблено висновок, що за суб'єктами надання професійна правнича допомога є вужчим поняттям за правничу, правову або юридичну допомогу, оскільки надається не будь-якою особою, у тому числі з юридичною освітою, а лише адвокатом. Але за змістом вона є ширшою, адже включає в себе всі види правничих послуг, у тому числі й представництво іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення, які здійснює виключно адвокат. Порівнюючи поняття «професійна правнича допомога» та «правничі (правові, юридичні) послуги», автор зазначає, що допомога – це стан задоволення певної потреби, вона може надаватися без згоди людини (наприклад, обов'язкова участь захисника в кримінальному провадженні). Послуга – це дія, результатом якої є задоволення певної потреби.

У підрозділі 2.3 «Види та форми професійної правничої допомоги в Україні» аналізуються види професійної правничої допомоги за такими критеріями: за кількістю суб'єктів, які залучені в процес надання професійної правничої допомоги; за наявністю проблемної правової ситуації; за вольовим критерієм; за економічним (матеріальним) критерієм; залежно від змісту та форм професійної правничої допомоги; професійна правнича допомога в судочинстві; за сферою надання; за галузевою належністю.

Розглянувши види безоплатної правничої допомоги (первинну та вторинну), зазначається, що отримати безоплатну вторинну правничу допомогу має можливість не кожен, а лише та особа, яка підпадає хоча б під одну із категорій осіб – суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу, передбачених Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Зважаючи на соціально-економічне становище значної частини жителів України, автор пропонує запозичити досвід зарубіжних країн (Німеччини, Швеції, Нідерландів, Франції, Бельгії, Англії, Норвегії, Латвії, Литви, Естонії та Молдови), запровадивши в Україні частково оплатну (за часткові внески) правничу допомогу. У даному випадку особа, доходи якої не дозволяють повністю покрити витрати за надання правничої допомоги, звертатиметься до державних органів із заявою, щоб та оплатила частину цих витрат.

Поряд з правовим інформуванням, правовим консультуванням, складенням правових документів, правовим представництвом та правовим навчанням (освітою), виокремлюється змішана форма професійної правничої допомоги, яка характеризується тим, що адвокат не обмежується однією формою такої допомоги, а застосовує дві та більше (наприклад, правове консультування та складення правових документів тощо).

Розділ 3 «Забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні» складається з трьох підрозділів, де з'ясовано поняття та суб'єкти забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу, визначено порядок забезпечення та запропоновано шляхи вдосконалення забезпечення даного права в Україні.

У підрозділі 3.1 *«Поняття та суб'єкти забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні»* зазначається, що відповідно до Конституції України, суб'єктом забезпечення права людини на професійну правничу допомогу є адвокат. Разом з тим, законодавство України не заперечує можливість особи отримати правничу допомогу (у тому числі й безоплатну), яку можуть надавати, окрім адвокатів, інші фахівці-правники.

Висловлено думку про те, що конституційна норма щодо виключного здійснення адвокатом представництва іншої особи в суді, а також захисту від кримінального обвинувачення, передбачає обмеження конституційного права особи на вільний вибір захисника своїх прав. Конституційне положення «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» за своїм змістом є загальним, стосується не тільки випадків захисту від кримінального обвинувачення, а й захисту прав та законних інтересів особи, що виникають з цивільних, адміністративних та інших правовідносин, тому дане положення залишається декларативним.

Констатовано, що зміни до Конституції України в частині правосуддя 2016 року, закладають основу для «адвокатського монополізму» на здійснення представництва іншої особи в суді, який встановиться на всіх рівнях системи судоустрою з 1 січня 2019 року, та може спричинити виникнення негативних наслідків (ризиків):

- для осіб, які потребують професійної правничої допомоги: звуження змісту та обсягу права на правову допомогу, яке гарантувалося статтею 59 Конституції України, що є порушенням статті 22 Основного Закону; обмеження права на вільний вибір захисника своїх прав; збільшення витрат на професійну правничу допомогу, ускладнюючи цим доступ до правосуддя; збільшення випадків самопредставництва (представництва особою своїх інтересів в суді самотійно); погіршення якості правничих послуг у зв'язку з відсутністю конкуренції на ринку правничих послуг (відсутність конкуренції призводить до «зловживання монополієм становисцем»); нестача адвокатів для здійснення представництва інших осіб у суді в усіх судових справах держави;

- для адвокатів та інших юристів: втрата адвокатурою такого важливого завдання як представництво особи в інших державних органах (контролюючих, правоохоронних), органах місцевого самоврядування; існування умов для корупційних ризиків при доступі до адвокатської професії у зв'язку з підвищенням попиту на отримання статусу адвоката серед юристів; збільшення податку від заняття адвокатською діяльністю (у порівнянні з податком для юристів – суб'єктів підприємницької діяльності); значна витрата часу та коштів для набуття статусу адвоката, а також подальшого його підтримання (складення

кваліфікаційних іспитів, підвищення кваліфікації тощо); збільшення безробітних юристів без статусу адвоката.

Окрім того, вказується, що прибічники «адвокатського монополізму» на представництво в судах, серед яких переважна більшість – адвокати, вважають, що така «монополія» призведе до покращення якості правничих послуг, виведе з тіньового обороту юристів без статусу адвоката, які не мають досвіду для надання таких послуг на підприємницькій основі. Наведений перелік країн світу, в яких існує вказана «монополія», а саме: європейські країни (Німеччина, Англія, Франція, Бельгія, Норвегія, Данія, Голландія, Португалія), азіатські країни (Гонконг, Тайвань, Республіка Корея, Японія) та США.

Також зосереджується увага на тому, що правничу допомогу (не професійну) на оплатній основі можуть надавати фахівці з юридичною освітою, а саме: суб'єкти підприємницької діяльності – фізичні та юридичні особи (юридичні фірми, компанії) на підставі Цивільного кодексу України, нотаріуси (в частині надання послуг правового характеру) відповідно до Закону України «Про нотаріат», аудитори та аудиторські фірми (в частині надання послуг правового характеру) відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність», патентні повірені (правові радники з питань права інтелектуальної власності), які діють відповідно до законодавства про інтелектуальну власність.

У підрозділі 3.2 «Порядок забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні» зауважено, що на відміну від оплатної професійної правничої допомоги, суб'єктом надання якої є адвокат, порядок надання безоплатної первинної та вторинної правничої допомоги врегульований Законом України «Про безоплатну правову допомогу» та має свої особливості. За безоплатною первинною правничою допомогою кожен має можливість звернутись безпосередньо до центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Для надання органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим, територіальними органами центральних органів виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади безоплатної первинної правничої допомоги в Україні створені громадські приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги.

Звернення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги розглядаються Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Але фактично таку допомогу надають адвокати, які укладають договори або контракти з центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Підкреслюється, що порядок надання безоплатної вторинної правничої допомоги в цивільних, адміністративних справах та в кримінальному провадженні при призначенні особі представника (адвоката) для подання цивільного позову, відрізняється від порядку забезпечення даного права в кримінальному провадженні, справах про адміністративні правопорушення. Вказано, що Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або

застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1363.

У підрозділі 3.3 *«Шляхи вдосконалення забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні»*, враховуючи результати проведеного у період з лютого по березень 2017 року опитування громадян з приводу поінформованості щодо процедури реалізації права на безоплатну правничу допомогу та діяльності суб'єктів надання такої допомоги, зроблено висновок про відсутність належного рівня правової свідомості та правової культури громадян, які не обізнані в порядку забезпечення права на безоплатну правничу допомогу, не мають елементарних юридичних знань для захисту своїх прав. Це стає перешкодою для доступу громадян до безоплатної правничої допомоги, що негативно позначається на забезпеченні їх прав, свобод і законних інтересів. Враховуючи це, пропонується: 1) з метою покращення доступу до безоплатної правничої допомоги в Україні забезпечити достатнє інформування громадськості щодо існування системи безоплатної правничої допомоги (особливо в селах та невеликих містах), а також місць, куди особа може за нею звернутися, в мережі Інтернет, засобах масової інформації, на зовнішніх рекламних носіях (бігбордах, моніторах тощо), а також шляхом роздачі інформаційних матеріалів (довідників, буклетів, брошур, листівок тощо) в громадських місцях; 2) систематично проводити інтерв'ювання громадськості, особливо молоді, представниками громадських організацій, а також через спеціально створені Інтернет-портали для виявлення органами публічної влади та центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги проблем у сфері забезпечення права на безоплатну правничу допомогу, та брати до уваги її зауваження та пропозиції.

Також пропонується вдосконалити вітчизняну нормативно-правову базу, що гарантує право на професійну правничу допомогу, у відповідності до міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини. Вдосконалення діяльності суб'єктів забезпечення права на правничу допомогу з метою надання особі кваліфікованої допомоги нерозривно пов'язане з удосконаленням законодавства України, адже воно регламентує діяльність вказаних суб'єктів. Акцентується увага на необхідності створення кваліфікаційних та деонтологічних вимог, яким повинні відповідати суб'єкти надання правничої допомоги на оплатній основі (фахівці у галузі права). Зразковим прикладом є Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року, які закріплюють деонтологічні норми і правила поведінки адвокатів, визнані міжнародним адвокатським співтовариством.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні теоретичних аспектів і практичної реалізації конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні, а також формулюванні на цій основі висновків, положень, пропозицій та

рекомендацій щодо вдосконалення його розуміння і фактичного втілення у правовій системі України. Найбільш важливими є такі:

1. У вітчизняній юридичній науці конституційне право людини на професійну правничу допомогу було частково досліджено в незначній кількості наукових публікацій (статтях та тезах доповідей), датованих з 2016 року, однак на монографічному рівні дане право не досліджувалося. Виникнення інституту правничої допомоги бере свій початок з часів античності (Стародавнього Світу), коли була відома родинна адвокатура для захисту прав особи в судовому процесі. Подальший розвиток цього інституту відбувався в періоди Середньовіччя, Нового часу і до сучасності. Історично, інститут адвокатури виник дещо пізніше за інститут правничої допомоги. В подальшому розвитку суспільства та держави ці два суспільні інститути поєдналися завдяки об'єктивній потребі та суб'єктивному прагненню людей відстоювати свої законні права та інтереси. У різні історичні періоди та в різних народів світу одним із основних завдань адвокатури був захист прав вразливих верств населення, що дає підставу стверджувати про існування з найдавніших часів допомоги адвоката, яка надавалася на безоплатній основі. Також інститут правничої допомоги пройшов розлогий шлях свого розвитку на теренах України, починаючи з часів Київської Русі до періоду незалежної України.

2. Положення Конституції України в частині гарантування кожному права на професійну правничу допомогу відповідають положенням міжнародно-правових актів, зокрема Загальної декларації прав людини (1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), які становлять основу міжнародно-правовим стандартам права людини на професійну правничу допомогу.

3. Методологію дослідження конституційного права людини на професійну правничу допомогу складає сукупність певних методологічних принципів, концептуальних методологічних підходів (ідей), конкретних методів, окремих способів (прийомів) дослідження теоретичної основи та правової регламентації даного права людини, характеристики його міжнародно-правових стандартів, визначення поняття, розкриття його правової природи, виокремлення видів та форм професійної правничої допомоги, визначення суб'єктів й порядку забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні.

4. Конституційне право людини на професійну правничу допомогу має дуалістичну правову природу: по-перше, є основним (фундаментальним), невід'ємним правом кожного, що становить сукупність правових можливостей фізичної особи як учасника правовідносин, з метою досягнення поставлених юридичних цілей, а, по-друге, воно виступає як ключова конституційна гарантія для забезпечення інших прав людини (у тому числі й права на справедливий суд).

5. Види професійної правничої допомоги можна класифікувати за різними критеріями, зокрема: за кількістю суб'єктів, які залучені в процес надання

професійної правничої допомоги: двосуб'єктна, багатосуб'єктна; за наявністю проблемної правової ситуації: відновлювальна, профілактична (превентивна); за вольовим критерієм: добровільна, обов'язкова (примусова); за економічним (матеріальним) критерієм: оплатна, безоплатна; залежно від змісту та форм професійної правничої допомоги: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, складення документів непроцесуального та процесуального характеру, представництво; професійна правнича допомога в судочинстві: захист, представництво; за сферою надання: в сфері спірної юрисдикції, в сфері безспірної юрисдикції; за галузевою належністю: допомога, що надається в кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському процесі. Основними формами професійної правничої допомоги є: 1) правове інформування; 2) правове консультування; 3) складення правових документів; 4) правове представництво; 5) правове навчання (освіта).

6. Відповідно до Конституції України, суб'єктом забезпечення права людини на професійну правничу допомогу є адвокат, який наділений правом здійснювати представництво іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Відповідно до Перехідних положень до Конституції України, до 1 січня 2019 року у судах першої інстанції представництво може здійснювати не адвокат, а інша особа (це може бути юрист без наявності свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю). Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», до системи надання безоплатної правової допомоги належать: 1) Координаційний центр з надання правової допомоги; 2) суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги: органи виконавчої влади, фізичні та юридичні особи приватного права, органи місцевого самоврядування, спеціалізовані установи; 3) суб'єкти надання безоплатної вторинної правової допомоги: центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

7. Порядок забезпечення конституційного права людини на оплатну професійну правничу допомогу в Україні полягає в самостійному ініційованому зверненні особи до необхідного їй фахівця (адвоката), залежно від категорії справи. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати. Зазвичай, укладається договір про надання професійної правничої допомоги між клієнтом та адвокатом. Щодо права на безоплатну правничу допомогу, то порядок його забезпечення врегульований Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Також законодавство України передбачає можливість отримання фізичними особами правової допомоги від фізичних та юридичних осіб, які займаються благодійною діяльністю самостійно або спільно з відповідними благодійними організаціями. Порядок надання такої допомоги на благодійних засадах регулюється

відповідним законодавством (передусім, Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 р. № 5073-VI) і статутами таких організацій.

8. Пропонується внести зміни до Конституції України, а саме: статтю 59 викласти в такій редакції: «Кожен має право на правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав»; частину першу статті 131² викласти в такій редакції: «Для надання правничої допомоги в Україні діє адвокатура»; частину третю статті 131² – виключити (оскільки вона фактично дублює положення пункту 14 частини першої статті 92); частину четверту статті 131² викласти в такій редакції: «Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення (професійна правнича допомога)».

9. Пропонується привести чинні нормативно-правові акти у відповідність до Конституції України з метою використання єдиної термінології в понятійно-категоріальному апараті юриспруденції, а саме: у назві Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. слово «правову» замінити словом «правничу» (Закон України «Про безоплатну правничу допомогу»), та в його офіційному тексті поняття «правова допомога», «безоплатна правова допомога», «безоплатна первинна правова допомога», «безоплатна вторинна правова допомога», «правові послуги» замінити відповідно поняттями «правнича допомога», «безоплатна правнича допомога», «безоплатна первинна правнича допомога», «безоплатна вторинна правнича допомога», «правничі послуги»; в офіційних текстах нормативно-правових актів, зокрема Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI, Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X, Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 р. № 129-IV, законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI, «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII поняття «правова допомога», «юридична допомога» замінити поняттям «професійна правнича допомога» (якщо в законі йдеться про допомогу адвоката) або «правнича допомога» (якщо в законі йдеться про допомогу іншого фахівця в галузі права), а поняття «безоплатна правова допомога» – поняттям «безоплатна правнича допомога».

10. Доцільно внести зміни до пункту 2 частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI, та, відповідно, інших нормативно-правових актів України (законів України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III, «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. № 796-XII, «Про соціальний захист дітей війни» від 18 листопада 2004 р. № 2195-IV) щодо надання безоплатної вторинної правничої допомоги таким категоріям осіб, які потребують захисту з боку держави: самотні батькам/матерям, багатодітним сім'ям, особам, які стали інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи, дітям війни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Коршенко А. В. Міжнародно-правові стандарти права особи на правову допомогу та їх співвідношення з національними стандартами. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 375–378.
2. Коршенко А. В. Генеза права на правову допомогу. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2013. № 4 (29). С. 21–25.
3. Коршенко А. В. Застосування практики Європейського суду з прав людини судовими органами України в забезпеченні права особи на правову допомогу. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 6. С. 106–111.
4. Джуська А. В. Конституційне право особи на правову допомогу: методологія дослідження. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 3. С. 38–43.
5. Джуська А. В. Надання безоплатної правової допомоги учасникам антитерористичної операції в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 12. С. 97–103.
6. Джуская А. В. Конституционное урегулирование права личности на бесплатную правовую помощь в Украине и Республике Молдова: сравнительно-правовой анализ. *LEGEA SI VIATA*. 2016. № 5/3 (293). С. 20–23.
7. Джуська А. В. Порядок забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні. *SUPREMATIA DREPTULUI*. 2016. № 3. С. 190–197.
8. Коршенко А. В. Право на правову допомогу в системі конституційних прав людини і громадянина. *Конституційна реформа в Україні: досвід, проблеми, перспективи: матеріали кругл. столу, присвяч. 17-тій річниці прийняття Конституції України* (м. Київ, 25 черв. 2013 р.). Київ: Інтерсервіс, 2013. С. 101–104.
9. Коршенко А. В. Правова природа конституційного права особи на правову допомогу. *Конституційні засади правового життя: світові традиції та національні реалії: матеріали міжнарод. юрид. наук.-практ. Інтернет-конф.* (м. Київ, 28 черв. 2013 р.). Київ. 2013. С. 67–71.
10. Коршенко А. В. Реалізація права на правову допомогу в міжнародних правозахисних інституціях. *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 15-16 лист. 2013 р.). Ч. І. Львів: Центр правничих ініціатив, 2013. С. 37–39.
11. Коршенко А. В. Європейські стандарти права особи на правову допомогу та їх імплементація в законодавстві України. *Міжнародне, наднаціональне та національне право: проблеми конвергенції: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 11-річчю Інституту національного та міжнародного права Міжнародного гуманітарного університету* (м. Одеса, 13 груд. 2013 р.). Одеса: Гельветика, 2013. С. 90–92.

12. Джуська А. В. Право на правову допомогу як гарантія конституційно-правового статусу людини і громадянина. *Право: історія, теорія, практика: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 14-15 берез. 2014 р.)*. Херсон: Гельветика, 2014. С. 30–32.

13. Джуська А. В. Юридична клініка як суб'єкт забезпечення особи безоплатною правовою допомогою в Україні. *Ludské a občianské práva a slobody: mechanizmus ich implementácie a ochrany v rôznych odvetviach práva: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (Bratislava, 19-20 septembra 2014 r.)*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2014. S. 179–182.

14. Джуська А. В. Конституційне право людини на правову допомогу у світлі рішень Конституційного Суду України. *Конституція України: шляхи вдосконалення: матеріали кругл. столу (м. Київ, 25 черв. 2015 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 20–23.

15. Джуська А. В. Надання безоплатної правової допомоги учасникам антитерористичної операції та внутрішньо переміщеним особам в Україні. *Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 22-23 квіт. 2016 р.)*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 32–35.

16. Джуська А. В. Право особи на професійну правничу допомогу в контексті сучасної конституційної реформи правосуддя. *Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи: матеріали міжвузів. кругл. столу, присвяч. Дню юриста України (м. Київ, 28 верес. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 22–28.

АНОТАЦІЯ

Джуська А.В. Конституційне право людини на професійну правничу допомогу в Україні. – *На правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

Дисертація присвячена дослідженню конституційного права людини на професійну правничу допомогу в Україні.

Зокрема, у дисертації послідовно розкриваються теоретико-правові засади, методологія дослідження, сутність та значення конституційного права людини на професійну правничу допомогу, суб'єкти та порядок забезпечення даного права в Україні.

У дисертації сформульовано положення та висновки, обґрунтовуються пропозиції щодо шляхів удосконалення забезпечення конституційного права людини на професійну правничу допомогу та внесення змін і доповнень до законодавства України за темою дослідження.

Ключові слова: право на професійну правничу допомогу, безоплатна правнича допомога, адвокат, фахівець у галузі права, представництво іншої особи в суді, захист від кримінального обвинувачення.

АННОТАЦИЯ

Джуская А.В. Конституционное право человека на профессиональную юридическую помощь в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

Диссертация посвящена исследованию конституционного права человека на профессиональную юридическую помощь в Украине.

В частности, в диссертации последовательно раскрываются теоретико-правовые основы, методология исследования, сущность и значение конституционного права человека на профессиональную юридическую помощь, субъекты и порядок обеспечения данного права в Украине.

В диссертации сформулированы положения и выводы, обосновываются предложения о путях совершенствования обеспечения конституционного права человека на профессиональную юридическую помощь и внесении изменений и дополнений в законодательство Украины по теме исследования.

Ключевые слова: право на профессиональную юридическую помощь, бесплатная юридическая помощь, адвокат, специалист в области права, представительство другого лица в суде, защита от уголовного обвинения.

SUMMARY

A. Dzhuska. Constitutional human right to professional legal assistance in Ukraine. – On rights of a manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in Law by specialty 12.00.02 – Constitutional law; Municipal law. – National Academy of Internal Affairs, Kiev, 2018.

The thesis is devoted to the research of constitutional human right to professional legal assistance in Ukraine.

In particular, the theoretical and legal foundations, methodology of research, the essence and significance of the constitutional human right to professional legal assistance and provision of this right in Ukraine are consistently disclosed in the thesis work.

It is determined that the international legal standards of human right to professional legal assistance is a system of principles and norms fixed in international legal acts defining the content and scope of the right to professional legal assistance necessary for every person to effectively provision its rights, freedoms and legitimate interests.

The constitutional human right to professional legal assistance in Ukraine is guaranteed by the Constitution of Ukraine, other normative legal acts, the opportunity of physical entity to receive (on a paid or free basis) services from an advocate, consisting of solving a problem legal situation in order to effectively provision its rights, freedoms and legitimate interests. This right, firstly, is the fundamental, inalienable right of everyone, which is a set of legal possibilities of the physical entity as a participant in legal relations, in order to achieve the set legal goals, and secondly, it serves as a key constitutional guarantee for provision of other human rights (including the right to a fair trial).

The special features of professional legal assistance: 1) is a kind of professional activity carried out by an advocate; 2) provides for legal content in actions (services) (provision of legal information and consultations, preparation of documents of a legal nature, representation of another person in a court, protection of the person from the criminal prosecution, etc.) that may be relevant to a legal fact that generates, changes or terminates specific legal relationship; 3) may be provided on a paid or free basis; 4) is risky if it is provided on a paid basis (on a contractual basis) (the provision of professional legal assistance does not guarantee the receipt of a positive result in the case in favour of the client); 5) conforms to the principles of the rule of law, legality, independence, preventive, inadmissibility of a conflict of interests, confidentiality, quality, etc.

When considering the species division of professional legal assistance focuses on the advisability of adopting positive experience of foreign countries (Germany, Sweden, Netherlands, France, Belgium, England, Norway, Latvia, Lithuania, Estonia and Moldova), taking into account the possibility of introduction in Ukraine partly paid legal assistance. Besides such basic forms of professional legal assistance as legal informing, legal counseling, preparation of legal documents, legal representation, legal education are analyzed. A mixed form of professional legal assistance when an advocate is not limited to one form of providing such assistance, but applies two or more (for example, legal informing/counseling, preparation of legal documents, etc.) is proposed.

In accordance with the Constitution of Ukraine, an advocate representing another person in a court, as well as protection from criminal prosecution, is the subject of ensuring the human right to professional legal assistance. The law may specify exceptions for representation in a court in labor disputes, disputes concerning the protection of social rights, elections and referendums, minor disputes, as well as in relation to the representation of minors or infants and persons recognized as incapacitated by the court or whose capacity is limited.

The provisions and conclusions, justify proposals on ways to improve provision of constitutional human right to professional legal assistance and introduce changes and amendments to the legislation of Ukraine on the topic of research are formulated in the thesis work.

Keywords: the right to professional legal assistance, free legal aid, an advocate, another specialist in the field of law, representation of another person in a court, protection from criminal prosecution.